

І. О. Кінаш

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4754-7180>*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет»***ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

І. О. Kinash

*Ivano-Frankivsk National Medical University***FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE DOCTORS AT THE STAGE OF PROFESSIONAL TRAINING**

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників. На основі аналізу сучасної наукової літератури проаналізовано різні підходи до визначення та інтерпретації сутності феномену «комунікативна компетентність майбутніх лікарів». У статті розглянуто різні підходи до визначення сутності понять «компетенція», «компетентність», «культурологічна компетентність». Подано порівняльний аналіз понять «компетентність» і «компетенція». Визначено структуру комунікативної компетентності майбутніх лікарів. Акцентовано увагу на гнучкості спілкування, емпатійності, рефлексивності, комунікативних уміннях тощо.

Доведено, що комунікативна компетентність є одним із основних пріоритетів сучасної якісної освіти та однією із важливих складових професійної культури лікарів.

Сформульовано принципи та підходи, які покладено в основу формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів. Розглянуто основні напрямки формування комунікативної компетентності в закладах вищої медичної освіти.

Питання комунікативної компетентності порушено філософами, психологами, педагогами, вченими-лікарями. У їхніх дослідженнях доведено необхідність розвитку комунікативної компетентності кожної особистості як у соціальній, так і професійній сферах.

Гострота проблеми формування комунікативної компетентності в царині комунікативної підготовки працівників медичної сфери визначена соціальним замовленням, яке має чітко окреслену законодавчу базу: «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту» та ін. В офіційних урядових документах зазначається, що одним із пріоритетних напрямків реформування сучасної вищої освіти є підготовка висококваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці та професійного розвитку, які вміють на високому професійно-етичному рівні у складних умовах сьогодення ефективно вирішувати гострі проблеми медичної галузі.

Цим зумовлено підвищення вимог до професійних та особистісних якостей майбутніх медичних працівників. Ключова роль у реалізації зазначених ідей належить закладам вищої медичної освіти, оскільки саме тут формуються професійне мислення, комунікативна компетентність та майстерність майбутнього лікаря на етапі професійної підготовки.

Ключові слова: компетентність; заклад вищої медичної освіти; студент; лікар; формування.

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of communicative competence of future medical workers. Based on the analysis of modern scientific literature, different approaches to the definition and interpretation of the essence of the phenomenon “communicative competence of future doctors” are analyzed. The article considers different approaches to defining the essence of the concepts “competence”, “competency”, “cultural competence”. A comparative analysis of the concepts of “competence” and “competency” is given. The structure of communicative competence of future doctors is determined. Emphasis is placed on the flexibility of communication, empathy, reflectivity, communication skills and more.

It is proved that communicative competence is one of the main priorities of modern quality education and one of the important components of the professional culture of doctors.

The principles and approaches that form the basis for the formation of communicative competence of future doctors are formulated. The main directions of formation of communicative competence in institutions of higher medical education are considered.

The issue of communicative competence is raised by philosophers, psychologists, teachers, scientists-doctors. Their research proves the need to develop the communicative competence of each individual in both social and professional spheres.

The severity of the problem of formation of communicative competence in the field of communicative training of medical workers is determined by the social order, which has a clearly defined legal framework: “National Doctrine of Education of Ukraine in the XXI century”, Law of Ukraine “On Education”, “Law of Ukraine on Higher Education”, etc. Official government documents state that one of the priority areas of reforming modern higher education is to train highly qualified personnel capable of creative work and professional development, who are able to effectively solve acute medical problems at a high professional and ethical level in today’s difficult conditions.

This is due to increased requirements for professional and personal qualities of future health workers. The key role in the implementation of these ideas belongs to the institutions of higher medical education, because it is here that the professional thinking, communicative competence and skill of the future doctor at the stage of professional training are formed.

Key words: competence; institution of higher medical education; student; doctor; formation.

Вступ. В умовах зміни парадигми вищої професійної медичної освіти, її переорієнтації на забезпечення досягнення нових цілей, які спрямовані не тільки на набуття студентською молоддю теоретичних фахових знань, умінь і навичок, але й на вдосконалення їхньої професійної комунікації, особливо важливо, щоб вони формувались у майбутніх лікарів ще на етапі професійної підготовки в закладі вищої медичної освіти.

Проблема формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів перебуває в центрі уваги низки сучасних науковців (А. Борисюк, С. Бухальська, М. Васильєва, О. Макаренко, В. Манулик, Ю. Михайлюк та ін.). На залежність професійної компетентності лікаря від його комунікативних якостей вказують вчені А. Грандо, П. Назар, Е. Романій, С. Трегуб. Комунікативній компетентності студентів під час навчання в закладі вищої медичної освіти присвятили свої наукові праці І. Гуменна, Ю. Корж, С. Кубіцький, І. Шостя, М. Філоненко, О. Юдіна.

Аналіз наукових досліджень засвідчив зростання інтересу вчених до проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукової літератури розкрити власний погляд на комунікативну компетентність майбутніх лікарів, формування якої ефективно здійснюватиметься на етапі професійної підготовки в закладах вищої медичної освіти.

Теоретична частина. В умовах реформування вищої освіти особливої актуальності набуває компетентнісний підхід, який орієнтований на перехід теоретичних фахових знань до професійної компетентності майбутніх фахівців. Як слушно зазначає С. Бухальська, «пріоритетним напрямком модернізації системи вищої медичної освіти є необхідність підвищення якості підготовки медичних кадрів, а також розвитку їх компетентності в умовах вищого медичного навчального закладу відповідно до вимог, цілей і завдань національної освіти як складової європейського освітнього простору» [2].

І. Шостя у своєму дисертаційному дослідженні теж зазначає: «Серед базових компетентностей, які формуються у студентів вищих навчальних медичних закладів, комунікативна компетентність є

домінантою вищої професійної освіти, зокрема у медичній галузі, найважливішою для встановлення соціальних контактів, розуміння сутності міжособистісної взаємодії» [11].

У психолого-педагогічній літературі немає загальноприйнятого визначення поняття «компетентність». Найчастіше компетентність визначають як «ефективність», «досягнення», «володіння», «розуміння», «успішність», «результативність» і «якість» [4].

Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення досліджуваного нами феномену: «Компетентність – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих особистістю у процесі навчання» [3].

Уміння спілкуватися є домінантною складовою будь-якої професійної діяльності людини, а в професійній діяльності в системі «людина – людина» цей аспект набуває особливої актуальності. Це в першу чергу стосується професії медичного працівника, оскільки специфіка його діяльності передбачає високу інтенсивність спілкування з пацієнтами, їхніми родичами, колегами тощо.

О. Пиріг, досліджуючи проблему формування комунікативної компетентності, наголошує: «Сьогодні немає іншої професії, яка б вимагала такого інтимно-проникливого контакту, такої духовної та душевної близькості фахівця з людиною, як професія лікаря, яка передбачає прямий контакт з людиною як особистістю, коли наслідком такого контакту є не реалізація формальної послуги, а духовно-емоційний та пізнавальний зв'язок. Вона не лише потребує високого рівня професійних знань, а й вимагає ще чогось, того, що в деяких випадках навіть перевищує значення професійної підготовки. Це здатність співчувати, глибоке бажання допомогти й полегшити страждання, уміння в кожному пацієнті розпізнати індивідуальність – його емоційний склад, характер, звички, які нерідко не усвідомлює навіть сам хворий» [8].

О. Білібіна зазначає, що «психологія лікування полягає в тому, що під час його відбувається не лише зустріч з пацієнтом (це властиве й ветеринарії), але й спілкування з ним, виникає бажання обох порозумітися. У праці лікаря об'єкт – людина,

знаряддя праці – людина, продукт праці – також людина» [11].

О. Корж зазначає, що «у процесі професійної комунікативної діяльності лікар виконує лікувальну, діагностичну, психологічну, посередницьку та інші функції, а також розв'язує блок професійних завдань: установлення контакту з пацієнтом; прийом – передачу інформації; прийом – передачу емоційного стану; вплив на поведінку та хід думок пацієнта. За допомогою спеціально організованого професійного спілкування в пацієнта актуалізуються додаткові психологічні сили та здібності, які можуть сприяти швидкому одужанню. При цьому лікар виконує різні ролі, такі, як: лікар-дослідник, лікар-психотерапевт, лікар-співрозмовник, лікар-колега, лікар-порадник. Кожна з професійних ситуацій, зумовлена однією із названих ролей, передбачає володіння словом, яке є не лише інструментом спілкування, а й часто чудодійними ліками, особливо якщо його вчасно сказано та вдало підібрано. Натомість невміле й невдале слово може призвести до негативних наслідків» [6].

Нам імпонує визначення Л. Пиріг, яка зазначає, що «саме у діалозі між лікарем та пацієнтом реалізується професійно-прикладний аспект функціонування мови у сфері медицини, а живе слово лікаря ніколи не втрапить свого особливого значення. Лікарі, які вміють спілкуватися, тобто володіють комунікативними навичками, мають кращі результати лікування, забезпечують безпеку для пацієнта, зустрічаються з меншою кількістю скарг» [8].

Науковці Е. Романій та С. Трегуб зазначають, що у «зв'язку з цим постає проблема навчання студентів-медиків веденню комунікації між лікарем і пацієнтом, а саме, якими засобами (вербальними, невербальними, технічними) та видами спілкування повинен оволодіти майбутній лікар» [9].

Роль слова у лікуванні хворого добре розуміли ще в античні часи. За дві тисячі років до нашої ери один із постулатів прадавньої іранської медицини звучав так: «Три знаряддя є в лікаря: слово, рослина й ніж» [6]. Відомі слова давньогрецького вченого Гіппократа: «Якщо є кілька лікарів, із яких один лікує травами, другий – ножем, а третій – словом, найперше звернуться до того, хто лікує словом» [5].

Особливу увагу спілкуванню приділяли у своїх працях Аристотель, Платон, Сократ. У зв'язку з тим, що представники епохи Відродження в центр своєї творчості поставили людину, в цей також період з'являються роботи, пов'язані з проблемами спілкування.

Вчений П. Назар застерігає: «Від якості мовленнєвої діяльності лікарів значною мірою залежить успіх лікування. Немає сумніву, що словом можна викликати функціональні зміни в організмі. Слово може мати важливе психотерапевтичне значення й може викликати важку ятрогенію – невротичний розлад, зумовлений в основному неправильною поведінкою лікаря, невмінням спілкуватися» [7].

Вчена І. Шостя констатує, що «сучасний студент-медик виступає як особистість, яка є носієм певної компетентності, йому притаманні приморбідні особливості (темперамент, характер, здібності, екстравертованість – інтровертованість), особливості інтелектуально-пізнавальної сфери (відчуття, сприйняття, пам'ять, увага, мислення, уява тощо), унаслідок чого він засвоює знання, набуває вмінь та навичок, потрібних для обраної професії» [11].

Особливо актуальною стає проблема формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів на етапі професійної підготовки. Вчені (О. Асріян, А. Борисюк, І. Шостя, О. Юдіна та ін.) вказують, що юнацький вік є найбільш чутливим періодом формування як базових компетенцій, так і особистісних професійних якостей майбутніх лікарів.

Однак, як наголошує І. Гуменна, «випускники вищих медичних навчальних закладів інколи відчують комунікативні труднощі у своїй професійній діяльності, недостатньо володіють необхідним арсеналом комунікативних знань, не завжди готові до сучасного та ефективного використання різноманітних комунікативних засобів впливу» [5].

Аналогічної точки зору дотримується і О. Асріян: «Фаховий рівень випускників медичних закладів вищої освіти не повною мірою відповідає сучасним вимогам, унаслідок того, що успішність лікарської діяльності залежить не лише від професійних та інструментальних знань, умінь і навичок, але і від умінь користуватися ними і реалізовувати свій потенціал за рахунок розвитку професійно важливих якостей особи.

У студентів домінує орієнтація на якісне виконання професійних завдань, а меншу значущість вони надають професійно важливим якостям комунікативної, емоційно-вольової і ціннісно-мотиваційної сфер лікарської діяльності» [1]. У ряді західних країн навчання навичок професійного спілкування включене в систему медичної освіти як на переддипломному, так і на післядипломному етапах. В Україні ще цій проблемі не приділяється належної уваги.

Важливою для нашого дослідження є думка І. Гуменної, що «комунікативна компетентність, яка є основою в діяльності фахівця допомагаючої професії, повинна виділятися в окрему мету при процесі навчання. Адже у своїй щоденній практиці лікарі залучаються до глибокої взаємодії з пацієнтами. Формування комунікативної компетентності може створити умови для продуктивної співпраці лікаря і хворого, тому варто приділити увагу створенню психологічного супроводу для студентів з метою розвитку комунікативної компетентності» [5]. Тобто у студентів домінує орієнтація на якісне виконання професійних завдань, а меншу значущість вони надають професійно важливим якостям комунікативної, емоційно-вольової і ціннісно-мотиваційної сфер лікарської діяльності.

У контексті нашого дослідження також цікавою є точка зору М. Філоненко, яка до структурних компонентів комунікативної компетентності лікаря відносить такі: «гностичний (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування; знання про стилі спілкування; творче мислення та ін.); когнітивний (загальні та спеціальні комунікативні вміння, які дозволяють успішно встановити контакт із співрозмовником; перцептивні здібності); виконавський (уміння та навички вести діалог); емоційна (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність взаємодіяти з іншою людиною, високий рівень емпатії та рефлексії» [10].

Разом з тим вчена виокремлює такі критерії комунікативної компетентності: «перцептивна ком-

петентність – сформованість уміння вступати в діалог, розуміти невербальну мову співрозмовника; емпатія – співчуття і співпереживання, здатність особистості довільно або мимовільно поділяти сильні почуття та емоції іншої людини; уміння під час спілкування розуміти емоції інших, досягати взаєморозуміння, згоди, прихильності; безоціночне прийняття одне одного; толерантність – опіка, що передбачає турботу про інших, не принижуючи гідності; терпляче ставлення один до одного; плюралізм думок і оцінок; відсутність стереотипів; уміння домовлятися та ін.» [10].

Узагальнення напрацювань учених дозволяє нам зробити висновок, що комунікативна компетентність є необхідною умовою ефективного виконання лікарем свого професійного обов'язку, розуміти під поняттям «комунікативна компетентність майбутніх лікарів» одну із базових складових професійної майстерності фахівця, багатофункціональне інтегральне утворення, що знаходить свій прояв у поведінці і спілкуванні фахівця, є сукупністю його якостей та здібностей, що сприяють ефективному виконанню комунікативних функцій, та базується на вмінні продуктивно спілкуватися з пацієнтами та іншими учасниками лікувального процесу.

Висновок. У процесі формування комунікативної компетентності важливу роль відіграють не лише уміння та навички ефективного професійного спілкування, але й ефективності професійного спілкування також сприятимуть добре розвинуті комунікативні уміння та навички, тобто комунікативна компетентність.

Список літератури

1. Асриян О. Б. Коммуникативная компетентность студентов на разных курсах обучения в медицинском вузе / О. Б. Асриян, Т. В. Капустина, В. М. Ларина // Молодой ученый. – 2016. – № 20. – С. 31–35.
2. Бухальська С. Є. Компетентнісний підхід. Теоретичний аналіз ключових дефініцій вищої медичної освіти / С. Є. Бухальська // Нова педагогічна думка. – 2009. – № 2. – С. 84–88.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
4. Грандо А. А. Врачебная этика и медицинская деонтология : учеб. пособие для студентов мед. ин-тов / А. А. Грандо. – К. : Вища шк., 1982. – 165 с.
5. Гуменна І. Р. Комунікативна компетентність як одна із складових професійної культури майбутніх лікарів / І. Р. Гуменна // Науковий вісник Ужгородського нац. університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – 2020. – Вип. 29. – С. 42–45.
6. Корж О. Ю. Комунікативні якості майбутніх лікарів / О. Ю. Корж. – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11koouml.pdf>.
7. Назар П. С. Основи медичної етики / П. С. Назар, Ю. Г. Віленський, О. А. Грандо. – К. : Здоров'я, 2002. – 344 с.
8. Пиріг Л. А. Медицина і українське суспільство / Л. А. Пиріг. – К. : Б. в., 1998. – 472 с.
9. Романій Е. П. До проблеми комунікативних відносин лікаря і пацієнта / Е. П. Романій, С. Є. Трегуб. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Medecine/32544.doc.htm.
10. Філоненко М. Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря : монографія / М. Філоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 334 с.

11. Шостя І. В. Соціально-психологічні засади формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів у системі вищої освіти : дис... канд. психол. наук : 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної

роботи / І. В. Шостя. – Сєверодонецьк, 2018. – Режим доступу : <https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/SHostya-I.V.-dysertatsiya-1.pdf>.

References

1. Asriyan, O.B., Kapustina, T.V., & Larina, V.M. (2016). Kommunikativnaya kompetentnost studentov na raznykh kursakh obucheniya v medytynskom vuze [Communicative competence of students in different courses of study at a medical university]. *Molodoy uchenyy – Young Scientist*, 20, 31-35. Retrieved from: <https://moluch.ru/archive/124/34228/> [in Russian].
2. Bukhalska, S.E. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid. Teoretychnyi analiz kliuchovykh definitsii vyshchoi medychnoi osvity [Competence approach. Theoretical analysis of key definitions of higher medical education]. *Nova pedahohichna dumka – New Pedagogical Thought*, 2, 84-88 [in Ukrainian].
3. Busel, W.T. (Ed.). (2004). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv: VTF “Perun” [in Ukrainian].
4. Grando, A.A. (1982). *Vrachebnaya etyka i medytynskaya deontologiya: ucheb. Posobyе dlya studentov med.iyn-tov [Medical ethics and medical deontology: textbook manual for students of medical institutes]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Russian].
5. Humenna, I.R. (2020). Komunikatyvna kompetentnist yak odna iz skladovykh profesiynoi kultury maibutnikh likariv [Communicative competence as one of the components of the professional culture of future doctors]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. universytetu. Seriya: “Pedahohika, sotsialna robota” – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: “Pedagogy, Social Work”*, 29, 42-45 [in Ukrainian].
6. Korzh, O.Yu. *Komunikatyvni yakosti maibutnikh likariv [Communicative qualities of future doctors]*. Retrieved from: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11koym1.pdf> [in Ukrainian].
7. Nazar, P.S., Vilensky, Yu.G., & Hrando, O.A. (2002). *Osnovy medychnoi etyki [Fundamentals of medical ethics]*. Kyiv: Zdorovia [in Ukrainian].
8. Pyrih, L.A. (1998). *Medytsyna i ukrainske suspilstvo [Medicine and Ukrainian society]*. Kyiv: B. v [in Ukrainian].
9. Romaniy, E.P., & Trehub, S.E. *Do problemy komunikatyvnykh vidnosyn likaria i patsiienta [To the problem of communicative relations between doctor and patient]*. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Medecine/32544.doc.htm [in Ukrainian].
10. Filonenko, M. (2015). *Psykhohihiia osobystisnoho stanovlennia maibutnoho likaria: monohrafiia [Psychology of personal development of the future doctor: monograph]*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
11. Shostya, I.V. (2018). *Sotsialno-psykhohichni zasady formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh likariv u systemi vyshchoi osvity [Socio-psychological principles of formation of communicative competence of future doctors in the system of higher education]*. *Candidate's thesis*. Severodonetsk. Retrieved from: <https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/SHostya-I.V.-dysertatsiya-1.pdf> [in Ukrainian].

Отримано 02.06.20
Рекомендовано 05.06.20

Електронна адреса для листування: igor7kinash@gmail.com